

Az intézmény kötelez

Beszélgetés Tóth Károllyal,
a Fórum Kisebbségkutató Intézet igazgatójával

A (cseh)szlovákiai magyar kisebbség tudományos kutatása feltételeinek megteremtése a (cseh)szlovákiai magyar szellemi élet több évtizedes álma volt. Az 1931-ben megalakult Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság (az ún. Masaryk Akadémia) néhány éves működését leszámítva azonban nem sikerült olyan tudományos intézményt létrehozni, amely a szlovákiai magyarság történelmének, irodalmának, kultúrájának stb. kutatásával tudományosan foglalkozott volna, jóllehet ennek igénye különösen a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben egyre inkább megnőtt, s amelyet a pozsonyi Madách Könyv- és Lapkiadó pótolhatatlan műhelymunkája sem helyettesíthetett. A rendszerváltás utáni meglehetősen hektikus évek során ugyancsak felmerült egy kutatóintézet megalakításának szükségessége, de mindez csupán jámbor óhaj maradt. Az 1996-ban létrejött a Fórum Kisebbségkutató Intézet (korábbi nevén: Fórum Társadalomtudományi Intézet) megalakulásával a helyzet gyökeresen megváltozott. Az intézet az elmúlt tíz év során a szlovákiai magyar tudományos kutatás legfontosabb intézményévé vált. A tízéves évfordulón az intézet igazgatójával, Tóth Károllyal beszélgetünk.

– Milyen céllal alakult meg a Fórum Kisebbségkutató Intézet?

– Talán három fogalomban lehet meghatározni a Fórum Kisebbségkutató Intézet megalakulásának a célját: *közintézmény*, *szolgáltató intézmény* és *kőintézmény*. Mindegyik kifejezésben az intézmény fogalom szerepel, és ez volt a lényeg. Hét évvel a rendszerváltás után – felmérve az erőforrásokat – gondoltunk arra, hogy létre kellene hozni a több évtizede óhajtott és tervezett szlovákiai magyar társadalomtudományi intézetet, amely folyamatos munkát fejt ki, megfelelő infrastruktúrával rendelkezik, kutatókat foglalkoztat, könyvtárat, levéltárat működtet, folyóiratot ad ki, rendszeres publikációs lehetőséget biztosít, konferenciákat szervez stb., vagyis stabil intézményi háttere lehet a szlovákiai magyar kutatóknak és tudományosságuknak. A kö-

intézmény fogalmát azért hangsúlyozom, mert 1996 előtt is léteztek tudományos műhelyek vagy olyan szervezetek, amelyek keretében tudományos munka is folyt (Bibliotheca Hungarica Alapítvány, Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság, Mercurius Csoport, Márai Alapítvány, Civitas Alapítvány, Fórum Alapítvány stb.). Ezek nagyon hasznos tevékenységet fejtettek ki, publikációkat jelentettek meg, de alapvetően programorientáltak voltak. Mi egy olyan intézetet képzeltünk el, amelyben a tudományos munkának a háttere teremődik meg, olyan infrastruktúra, amely a kutatókat és a kutatási eredményeket szolgálja. A köintézmény tehát azt jelentette számunkra, hogy legyen egy hely, ahol a kutatók főállásban dolgozhatnak, ahová bárki bejöhethet, ahol a kutatáshoz szükséges minden eszköz megtalálható. A szlovákiai, illetve korábban a csehszlovákiai magyar kisebbség ugyanis erre már több évtizede igényt tartott.

– *Ez az igény közvetlenül a rendszerváltás előtt is megfogalmazódott...*

– Az intézet kiépítésében a Madách Könyvkiadó *Új Mindenés Gyűjteményében* 1989-ben megjelentetett tervezetet vettük alapul. E tervezet legfontosabb eleme az volt, hogy a tudományos kutatások intézményi keretet kapjanak, ahol a kutatók biztonságban végezhetik a munkájukat. Már a címében is erre utalt: *Tervezet a csehszlovákiai magyar tudományos élet intézményi rendszerének kialakítására*. A létrehozandó intézmény kutatásai a szlovákiai magyar kisebbségi lét minden területére kiterjedtek volna. A történeti, oktatásügyi, szociolingvisztikai, irodalomtudományi, kommunikációs, nyelvtudományi, néprajzi, szociológiai, demográfiai, gazdasági stb. kutatások körét írta le nagyon részletesen. Egyszerűen a csehszlovákiai magyar társadalomtudományi intézet létrehozása volt a cél, a kor bejáratott formáitól eltérő tudományos ösztöndíjalappal, demokratikusan kialakított Tudományos Tanáccsal, Magyar Múzeummal, könyvsorozatokkal és önálló tudományos folyóirattal. Nagy hangsúlyt kapott benne a tudományos utánpótlás és a tudományos képzés is.

A köintézmény fogalma tehát – természetesen az új viszonyok között – ezt jelentette. A szolgáltató intézmény viszont új elemként jelent meg. Az nyilvánvaló volt, hogy pusztán alapítványi forrásokból nagyon nehéz több tucat fő állású kutatóval biztosítani a folyamatos működést. Emlékezzünk csak arra, hogy éppen ebben az időben szüntették meg a Csehadok állami támogatását, és bocsátották el szinte a teljes apparátusát! Arra kellett felkészülni, hogy egy néhány főből álló szakembergárdával olyan háttérintézményt hozunk létre, amely hosszú távon a külsős kutatók, általában a humán kutatásokkal foglalkozók, az egyetemisták, illetve doktorandusok biztos kutatóbázisává váljék. Ehhez könyvtárra, levéltárra, technikai háttérre volt szükség, publikációs lehetőségek megteremtésére és persze helyiségekre.

A szolgáltató intézmény ugyanakkor nem csak a befogadás oldalát jelentette, nem csupán azt, hogy a kutatók bejönnek hozzánk, és kutatásukhoz ezt-azt megtalálják nálunk. Olyan háttérmunkát is jelent, amit egy ilyen intézménynek el kell látnia: adattárakat, könyv- és folyóirat-gyűjteményeket, képanyag és minden egyéb írásos anyagok gyűjtését, rendszerezését és főképp feldolgozását, hogy a hozzánk betérő kutató ezeket már feldolgozott formában kaphassa meg, hogy ezekből az anyagokból publikálásra alkalmas repertóriumok, bibliográfiák készüljenek. Évek óta több munkatársunk dolgozik ezen, az ő munkájuk nem látható, hiszen háttérmunkát jelent, de nélkülük aligha beszélhetnénk kutatói szakkönyvtárról vagy levéltárról. A

könyvek, regionális és helyi kiadványok, folyóiratok, lapok, kisnyomtatványok fényképek, képeslapok, plakátok stb. beszerzéséről nem is beszélve, melyek nélkül nem beszélhetünk kutatómunkáról az intézetben.

Közintézményként pedig azért határoztuk meg, mert úgy gondoltuk, hogy olyan feladatokat vállal majd fel az intézet, amelyeket egyébként egy államilag támogatott intézménynek kellett volna ellátnia, de hát abban az időben ez szóba se jöhetett. De a közintézményi funkciónak volt (és van ma is) egy másik jelentése is, ez pedig a magyar kultúrkörön belüli közfeladat ellátása. Úgy gondoltuk, hogy ha a magyar kultúra és tudomány egy és oszthatatlan, annak intézményi feltételeit is meg kell teremteni, magunk között nem pusztán határon túli intézetnek hittük magunkat, hanem egyfajta „kis magyar akadémiának” is, és levéltárnak is, és könyvtárnak is – a maguk speciális feladataival és küldetésével. Ez később, amikor már a magyarországi és szlovákiai nagy nemzeti intézményekkel szoros kapcsolatba kerültünk, és elismerték a munkánkat, igazolást is nyert.

– Hogyan fogadták az intézet megalakulását a szlovákiai magyar civil szervezetek, a szlovákiai magyar politika hogyan viszonyult egy önálló kisebbségkutató intézet megalakulásához?

– Önálló kő- és közintézményt akartunk létrehozni, de a létező műhelyekre alapozva, hiszen nem voltunk annyian, hogy több hasonló közintézmény jöhessen létre, ráadásul a szándékunk az volt, hogy integráljuk és hasznosítsuk a felhalmozódott tudást és az aktív kutatókat, és egy központi intézményt hozunk létre. Ezért 1996-ban összehívtuk a tudományos műhelyek képviselőit a Csemadokban, és felvetettük egy kutatómenedzselő háttérintézmény létrehozásának gondolatát. Meghívtuk a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége (SZMPSZ) metodikai központját, a Mercurius Kutatócsoportot, a felsőoktatási tanszékek munkatársait, a Bibliotheca Hungarica Alapítványt, a Márai Sándor Alapítványt, a Katedra Alapítványt, a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaságot stb. Tíz-tizenöten lehettünk. A felvázolt elképzelésem – meglepetésemre – komoly ellenállásba ütközött. Azt javasoltam, hogy közösen építsük ki az intézményt, és akkor kutatói főállásokat, megfelelő technikai feltételeket, infrastruktúrát lehet teremteni. Az ellenvetések az SZMPSZ és a Mercurius Kutatócsoport részéről érkeztek. Úgy gondolták, ezzel az ő intézményüket akarjuk felszámolni vagy „bekebelezni”.

– Mi okozta ezt a bizalmatlanságot?

– Ma már úgy látom, hogy részükről ez természetes reakció volt. A kilencvenes évek első felében nem kis erőfeszítésbe került tudományos műhelyeket működtetni, és egyúttal komoly eredményeket felmutatni. Ráadásul én pártembernek számítottam, hiszen a Magyar Polgári Párt pártigazgatója is voltam. Jogos volt a Mercurius Kutatócsoportnak az az ellenvetése is, hogy előbb bizonyítson az intézet, aztán majd visszatérünk a témára. De az is bizonyos, hogy ebben az érvelésben benne rejtett a közintézmény fontosságának meg nem értése is. A Mercurius Kutatócsoportban a műhelymunka egyfajta ösztöndíjrendszerként működött, egyéni kutatói teljesítményeket tárogattak, ami nagyon fontos volt, de a kutatások háttér-infrastruktúrájának megte-

remtéséről nem gondolkoztak. Ráadásul csak magyarországi forrásokra támaszkodtak, ami töredéke volt az akkor még elérhető nyugat-európai és amerikai forrásoknak. Az SZMPSZ képviselője pedig egy írásos állásponttal érkezett az akkori elnöktől, aki teljesen elhatárolódott az intézményalapítás gondolatától is. Ez nagyon merev álláspont volt, amelyről vitatkozni sem lehetett. Később tettünk még egy kísérletet, de az sem járt sikerrel, azaz nem sikerült a szlovákiai magyar műhelyek teljes spektrumát bevonni az intézet megalakításába. Ezért más utat választottunk: a Fórum Alapítvány és a Katedra Alapítvány 1996 decemberében jogi személyek társulásaként létrehozta a Fórum Társadalomtudományi Intézetet. Ezt követően három intézmény – mindhárom évek óta a kutatói intézményi háttér kialakításán fáradozott – megértette szándékainkat, és 1997-ben csatlakozott hozzánk: a Szlovákiai Magyar Néprajzi Társaság átadta könyv- és adattárát az intézetünk akkor létrehozott komáromi Etnológiai Központjának (ezek különben sem illettek egy társasági szerkezetbe), a Bibliotheca Hungarica pedig (a nevét is megőrizve) az új intézet könyvtára és levéltára lett Somorján, a Civitas Alapítvány pedig, amely regionális kérdésekkel és kutatásokkal, felmérésekkel foglalkozott, beolvadt az intézetbe. Tehát gyakorlatilag öt intézményből alakult az intézet, miközben folyamatosan arra törekedtünk, hogy a többi műhellyel, itt elsősorban a Mercurius Kutatócsoportról, illetve a belőle később kivált Gramma Nyelvi Irodáról volt szó, nagyon szoros munkakapcsolatot alakítsunk ki. Ez sikerült is. Ma már nagyon szorosan együttműködünk mindkettővel, illetve az újonnan létrejött műhelyekkel is (Kulturális Antropológiai Műhely – Tornalja, Mátyusföld Muzeológiai Társaság – Szenc stb.), közös projektjeink, kutatási programjaink vannak évek óta.

– Mit jelent a jogi személyek társulása mint jogi forma, s miért ebben a formában jött létre az intézet?

– Ez nagyon bonyolult és az akkori politikai viszonyok által meghatározott kérdés volt. A létező jogi normák alapján kellett megalapítanunk az intézetet, de mindenképpen civil szerveződésként. Ennek akkor két, számunkra is elfogadható formája volt: az alapítvány, illetve a polgári társulás. Csakhogy éppen ebben az időben a Mečiar-kormányzat megpróbálta állami ellenőrzés alá vonni az alapítványokat és a polgári társulásokat. Az alapítványokkal ezt sikerült is elérnie az új alapítványi törvénnyel. Hasonló szándéka volt a polgári társulásokkal is. Ekkor javasolta Mészáros Lajos barátunk, aki azóta a Szlovák Köztársaság Alkotmánybíróságának bírója lett, hogy válasszunk egy olyan jogi formát, amely kívül esik a kormányzat látókörén. A jogi személyek társulása valójában a gazdasági szervezetekre volt jellemző, amikor például két kft. létrehozott egy harmadikat. Megtalálta azt a kiskaput, amely lehetővé tette, hogy ugyanezen az alapon két nonprofit szervezet is létrehozzon egy harmadikat. Ráadásul ezt nem a Belügyminisztérium jegyezte be, hanem a kerületi hivatal. Talán mi voltunk az első ilyen nonprofit szervezet: a Nagyszombati kerületben 1996/1. számmal 1996. december 6-án jegyezték be az intézetet, s ez is azt mutatja, hogy abban az évben csak ez az egy ilyen szervezet alakult a kerületben. Azóta természetesen több tucat ilyen szervezet alakult (főleg önkormányzati és kistérségi társulások). Mindenesetre Mészáros Lajos nagyon rátapintott a lényegre, és ez egy helyes és fontos döntés volt.

A civil szervezeti forma azért volt lényeges, mert nem akartuk, hogy a gyűjteményeink adott esetben egy csapásra állami tulajdonba kerülhessenek. Talán még em-

lékszünk arra, hogy épp ezekben az években alakították ki a kultúra területén az ún. intendánsi rendszert, amikor a színházakat, múzeumokat stb. kerületi felügyelet alá vonták, és ezzel a vagyonuk is oda került. Azt szerettük volna elkerülni, hogy a mi könyvtárunkkal és levéltárunkkal ez soha ne történhessen meg. Nem beszélve az anyagi függetlenségről és egyebekről. Persze ennek nagyon sok hátulütője is volt: nem volt biztos anyagi fedezete az intézetnek, az alapműködéstől a gyűjteményvásárláson és foglalkoztatáson keresztül a kutatási programokig mindent nekünk kellett megoldani és biztosítani egyetlen fillér költségvetési támogatás nélkül. A függetlenségnek azonban ára van.

– Milyen volt az intézet szervezeti felépítése és személyi állománya az induláskor? Milyen területen folytak kutatások az intézetben?

– A legfontosabb feladat az első két évben az intézet megismertetése és presztízsének, anyagi erőforrásainak a kialakítása volt. Ennek érdekében mozgósítottuk az egész kapcsolatrendszerünket. Ez nem volt csekély, hiszen komoly nemzetközi kapcsolatokkal rendelkezünk. Az intézet belső felépítése olyan volt, hogy a két alapító intézmény két-két személlyel képviseltette magát a közgyűlésben, amely az éves tervről, költségvetésről, személyi kérdésekről döntött. Ez a négy személy Hodossy Gyula, Mészáros Lajos, Öllös László és én voltam. Létrehoztunk egy Tudományos Kollégiumot, amelynek a munkájába mintegy húsz neves személyiséget, kutatót vontunk be Szlovákiából és Magyarországról. Reprezentatív testület volt, amely szimbolizálta az intézet értékrendjét, irányultságát, és egyfajta kapcsolati tőkét jelentett. Emellett létezett a Tudományos Tanács, amely operatív kutatási feladatokkal foglalkozott, ebben az egyes kutatási programok vezetői, majd a részlegek létrejötté után azok igazgatói kaptak helyet. Az intézet munkáját az igazgató fogta össze, illetve irányította, az intézet elnöke pedig a külső kapcsolatokkal foglalkozott. Ez nagyon rugalmas és működő szerkezet volt.

Persze a napi munka ennél prózaibb volt. Ekkor még Dunaszerdahelyen volt az irodánk, ami azt jelentette, hogy az egyik munkatársam pályázatírással foglalkozott, a másik pedig a pályázatok elszámolásával és a könyveléssel, én igazgatóként a kettejük között voltam, és szerveztem az egyes programokat, tartottam a kapcsolatot a kutatókkal, szakértőkkel. Ez a szerkezet máig sem változott, talán csak annyiban, hogy most ketten-hárman foglalkoznak pályázatírással, ugyanennyien elszámolással és könyveléssel, az érdemi munkát pedig immár tizenhét ember végzi. Nagyon fontosnak tartom ebben a szerkezetben, hogy a pályázatírói csapatot elválasztottuk az elszámolástól, tehát nem egy embernek kellett mindent csinálnia, hanem teamnek, illetve hogy az érdemi munkát a kettőtől függetlenül lehetett megvalósítani. A kutatók, majd később az egyes részlegek a saját szakterületükre tudtak összpontosítani, és mentesültek az intézmény adminisztratív feladataitól.

– Milyen programokkal indultak?

– Az eredeti célkitűzésünk az volt, hogy azzal kell foglalkoznunk, amit más nem végez. Ennek a szándéknak két oka is volt: egyrészt ne csináljuk ugyanazt, amit mások már elvégeztek, vagy éppen végeznek, másrészt próbáljunk meg arra összpön-

tosítani, ami fehér foltként volt jelen abban az időszakban. Tennivaló pedig volt bőven. A jelenkutatásban jelöltük meg a fő feladatunkat, s ez az 1989 utáni nagyon dinamikus átalakulás kutatását jelentette: mi történt velünk az elmúlt években intézményi szinten, identitásban, szociális szinten, a gazdaságban, a nemzeti tudat változásában, általában mik jellemzik ezt a folyamatot? Bár mindannyian megéltük, alig volt információnk arról, hogy mi is történt 1989 után, írásos anyagok alig léteztek, vagy ha voltak is, nem lehetett tudni, hol vannak stb. Ezért indítottuk újtjára az Oral History-programunkat, amely az elbeszélte történelem módszerével legalább rögzíteni próbálta a történeéseket. Bekapcsolódtunk nemzetközi kutatási programokba: munkaerő-piaci vizsgálatokat, identitásvizsgálatokat, közvélemény-kutatásokat stb. végeztünk. Az Etnológiai Központ, majd a Bibliotheca Hungarica integrálódásával újabb területek jelentek a meg az intézet munkájában: adattárépítés, szakkönyvtárak, kézikönyvtár kialakítása, levéltári munka, néprajzi-etnológiai, történeti kutatások, bibliográfiák, repertóriumok készítése, változásvizsgálatok, a szolgáltatásaink körének kialakítása stb. Fokozatosan jutottunk el oda, amit eredetileg kitűztünk. Mindezt pedig egy jól átgondolt stratégia alapján mozaikszerűen tettük attól függően, hogy mire sikerült pályázati úton anyagi forrásokat szereznünk. Volt olyan év, hogy 120 projektet adtunk be, amelyek sikeressége egyébként csak 15-20 százalékos volt.

Ugyanez volt érvényes a munkáltatói és technikai részre is. Az egyes pályázatokba beépítettük, pontosabban „becsempésztük” a beralapokat, egy-egy fénymásolót, számítógépet, íróasztalt, könyvtári polcot, faxot, telefon- és postaköltséget, az elsők között vezettük be az internetet hálózati szinten stb. Így sikerült állandó foglalkoztatottságot és egy korszerű technikai háttérrel kialakítanunk mindenfajta költségvetési vagy normatív támogatás nélkül, pusztán pályázatokra, majd később a saját erőforrásainkra alapozva. Mindez persze azzal járt, hogy sok esetben olyan projekteket vagy bérmunkákat is fel kellett vállalnunk, amelyek nem illeszkedtek szervesen a profilunkba. Megtettük, mert tudtuk, hogy hosszú távon ezek mind az intézet munkájának a folyamatosságát és stabilizálását szolgálják. Utólag visszatekintve megérte, bár sok meg nem értés követte ezeket a programokat az intézeten belül és kívül egyaránt. Voltak azután olyan projektjeink, amelyek szintén nem illeszkedtek szervesen az intézet munkájába, de máig büszkéek vagyunk rá. Ezek a kísérleti tankönyveink voltak: korszerű szlovák nyelvoktatási tankönyvcsoomag a magyar alapiskolák alsó tagozatos tanulói számára, roma tankönyv a nulladik évfolyamok számára, szlovák–magyar történelemtankönyv stb.

– *Hogyan alakult az intézet szervezeti felépítése az elmúlt évek során?*

– 1999 elején újragondoltuk az intézet belső felépítését, programjainkat, vagyis az intézet jövőjét. Ennek több oka is volt. Az első és a legfontosabb az volt, hogy a sok-sok (olykor nagyon sokféle) programunk értelmezhetetlenné tette az intézetet. Intézetünk egy külső, főleg a klasszikus akadémiai intézményrendszerhez szokott szemlélődő számára meglehetősen „olvashatatlan” volt. Nyilvánvalóan igaz, hogy egy négyéves szlovák nyelvoktatási program vagy az 1998-as választások tisztaságát elősegítő ún. OK 98-as kampányban való részvétel nem egyeztethető össze egy tudományos intézet munkájával. Pontosabban ez csak részben volt igaz, hiszen ma a

kísérleti tankönyvírás és menedzselés ad lehetőséget arra, hogy felvállaljunk olyan programokat, amelyek a kutatásaink eredményeinek a megjelenítését jelentik mindenki számára, az OK 98 kampányban való részvétel pedig a helyi és regionális szintű kapcsolatrendszer kialakításának volt fontos eszköze, amely a későbbi kutatásainkban jelentett meghatározó szervezőerőt (kérdézbiztosai hálózat megszervezése stb.), nem beszélve a donorok bizalmáról és az intézet nemzetközi elfogadottságáról. Valahol minden vargabetű nagyon egyenes vonalat jelentett.

Elkezdünk azon gondolkodni, hogyan lehet letisztázni a dolgokat. Rendet rakunk az egyes programok között, és egy többnapos stratégiai tervezés után eldöntöttük, hogy három részre bontjuk az intézetet. Ez az ún. kokavai találkozónk eredménye volt. Minden olyan tevékenységet lenyestünk az intézetről, amit nem lehetett szigorúan kutatásnak vagy kultúradokumentálásnak nevezni. Három részre bontottuk az intézetet: a Fórum Kisebbségkutató Intézet mellett így jött létre a Fórum Információs Központ, amely képzési programokkal foglalkozik, elsősorban a civil szférára területén (Kulcsár Mária az igazgatója, munkatársai pedig Nagy Myrtil, Nagy Zsuzsanna, Berényi Ilona és Luba Kardošová), illetve a Közéleti Kérdések Intézete, amely, mint ahogy a neve is mutatja, közéleti, kampányszerű ügyekkel foglalkozott, beleértve az uniós csatlakozás melletti kampányokat is. Ez az intézmény azóta Fórum Régiófejlesztési Központ néven elsősorban kistérségi fejlesztési programokkal foglalkozik (jelenleg a központot Tuba Lajos vezeti igazgatóként, és a munkájában Szomolai Valéria és Kovács Lajos vesz részt). Persze mindkét intézmény nagyon sok külsős munkatárssal működik együtt.

A Fórum Kisebbségkutató Intézet ezek után tényleg kisebbségkutatással, elsősorban magyarságkutatással és a magyar kultúra dokumentálásával foglalkozott, és ezt a tevékenységét anyagilag is biztosítani tudta. Megfelelő könyvtárral, levéltárral, adattárral, publikációkkal, szakembergárdával rendelkezett.

A 2000. év azért fordulópont, mert az addigi „defenzív” vagy inkább „kiszolgált” helyzetéből offenzívabb, konstruktívabb magatartásba ment/mehetett át az intézet. És ekkor igazolódott az addigi vargabetűs fejlődésünk. 1999–2000-ben fogalmaztuk meg az ötéves kutatási tervünket Szlovákiai magyarok 1990–2005 címmel, amely egyéves számvetés eredménye volt. Áttekintettük, hogy milyen területeket sikerült addig lefedni kutatással az intézeten belül és más tudományos műhelyekben, és melyek azok a fehér foltok, amelyekkel senki sem foglalkozott, vagy csak részben, de amelyek felmérése, dokumentálása elengedhetetlen egy intézet és egy közösség szempontjából. Tíz témakörre osztottuk a feladatokat, és ezeket konkrét kutatási programokra, tervekre bontottuk. Ezek a következők voltak: 1. A szlovákiai magyar társadalmi és kulturális intézmények átalakulása; 2. Sajtó és könyvkiadás; 3. Az oktatásügy és intézményei; 4. Népeesség és társadalmi szerkezet; 5. Politikai szerkezet; 6. A szlovákiai magyarok jogállása; 7. Nemzettudat, identitás és értékrend; 8. Kultúra és művelődés; 9. Populáris kultúra; 10. Régiók és gazdaság. Egy 150 oldalas anyagról volt szó, amely irányítúként szolgált az egyes projektek és a bér munkák szempontjából. Ezzel a tervszerű fejlesztés stádiumába lépett az intézet, miközben ténylegesen közintézménnyé vált. Három szakkönyvtárat hoztunk létre, folyamatos lett a levéltári és adattári munka, publikációink jelentek meg, 1999-ben megalapítottuk a *Fórum Társadalomtudományi Szemlét*, a magyar nyelven megjelenő tudományos folyóiratot, és 2000-ben megkezdődött a digitális, internetes

adatbázisaink kiépítése is. 2002-ben, úgy gondolom, már ezeknek az eredményeknek köszönhetően kaptunk egy jelentős magánadományt (Hunčík Péter támogatása), amelyet a tényleges „köintézmény” kiépítésére fordítottunk. Felépítettük az intézet székházát Somorján. Egy impozáns épületet, kutatóhelyekkel, tanácsteremmel, konferenciateremmel, vendégszobákkal stb. Ez volt az első és – tudomásom szerint – máig egyetlen ilyen nagyságrendű magánadomány Szlovákiában 1989 után. A berendezést az Illyés Közalapítvány stratégiai alapjából sikerült biztosítanunk. Ehhez járult hozzá később Somorja Város Önkormányzata, élén a polgármesterrel, Domsitz Károllyal, amikor is 1 (értsd: egy) szlovák koronáért a tulajdonunkba adta a telket és az épületet. Némi ellenszolgáltatásként mi üzemeltetjük a Városi Könyvtárat, amely szintén az épületben van (a könyvtárnak 4 alkalmazottja van: Bereck Zsuzsa, Andrassy Márta, Németh Eleonóra és Szigeti Éva). Az idén a strukturális alap és az Illyés Közalapítvány támogatásával sikerült befejeznünk az épület felújítását és továbbépítését, így a közben Zalabai Zsigmondról elnevezett városi könyvtár teljesen megújult, és felépülhetett a levéltárunk is egy önálló egységként.

Persze mindezt az öröm mellett félve is mondom, hiszen tudom, nagyon vékony az a jég, amelyen járunk még ma is. Amíg nem sikerül biztos alapokra helyezni az intézet működését – kormányoktól és pályázatoktól független magyarországi és hazai normatív támogatást vagy valamilyen vállalkozói kör támogatását biztosítani hosszú távon az intézet számára –, addig minden eredmény pillanatok alatt semmivé válhat.

Volt egy másik tényező is: 1998, a mečiar garnitúra bukása után Szlovákia a demokratikus kormány létrejöttével új útra lépett. Többéves hátrányt sikerült ledolgoznia (NATO, Európai Unió), ugyanakkor már az új kormány megalakulásától kezdve komoly változások következtek be. A nyugati és amerikai alapítványok kivonultak Szlovákiából, mondván, hogy immár demokrácia van, a civil szektor támogatását a kormány oldja meg. Ez azonban nem következett be, legalábbis nem azonnal. A civil szektor nagyon komoly válságba került, és évek teltek el, amíg sikerült kiépíteni a civil, illetve a kisebbségi szervezetek támogatásának új rendszerét.

Az uniós források is nagy gondokkal realizálódtak, éveket kellett várni az elbírálásra és a támogatások megérkezésére. Új helyzet volt ez, amelyhez nagyon nehéz volt igazodni, főleg egy olyan kisebbségi intézménynek, mint a miénk is volt. Mi épp akkor döntöttük el, hogy nem válunk ún. konjunktúrintézménnyé, tehát olyaná, amely a megszerezhető anyagi forrásokhoz igazítja tevékenységét. Épp ellenkezőleg, azt fogjuk tenni, ami a profilunkba tartozik: kutatási programokat végrehajtani, könyvtárakat, levéltárat, adattárakat, internetes adatbázisokat építeni, publikációkat megjelentetni, képzéseket, konferenciákat szervezni.

Ezt az új helyzetet nagyon komolyan újra kellett gondolni az intézeten belül. Azóta is évente egy-két napra elvonulunk valamelyik üdülőbe, hogy újragondoljuk az intézet stratégiáját. Nagyon hatékony módszer ez: elzárva mindenkitől – a mobiltelefonokat kikapcsolva – számba vesszük az addigi tevékenységünket, és meghatározzuk a főbb stratégiai célokat.

Egy társadalom, egy közösség megmaradása szempontjából nagyon fontosnak tartom az intézményesülési folyamatot, az intézményi létet. Amikor megalakul egy falusi táncsoport, és nevet ad magának, az a név már kötelez. Az intézmény kötelez. Elkötelezett és biztos tagsága van, vannak belső szervei, van víziója, vannak ter-

vei, és megteremtődnek azok a közösen kialakított technikák, amelyek révén együtt hatékony tevékenységet tud kifejezni egy célcsoport irányába. És ennek hatása sokszorosra lehet az egyéni teljesítmények összességének. Ez nagyon fontos! Arról nem is beszélve, hogy egy intézmény létének szimbolikus jelentése is van. Itt vagyunk, egyáltalán vagyunk! Egy iskola, egy egyetem Komáromban, egy kar Nyitrán, egy tanuszék Pozsonyban, egy táncsoport, egy szervezet, egy intézet valahol – mind-mind erről szól. Persze nem ad hoc intézményekre gondolok, amelyek egy-egy program vagy megszerezhető támogatás végett jönnek létre, és miután ezt elérték, megszűnnek, vagy csak formálisan, holt intézményként léteznek tovább. Az intézményépítésben is előre kell menekülni, folyamatosan újra kell gondolni a teendőket, a feladatokat, a jövőképet, stratégiát, elemezni, értékelni kell a megtett utat, és minél stabilabb alapokra kell helyezni az intézmény működését. Tehát megmaradni!

A másik kérdés a hatás és szakosodás. Az intézmény mindig csak eszköz, sosem öncél. Ezt nagyon fontos tudni, mert ha ezt nem tudatosítjuk kellőképpen, hamar oda jutunk, hogy az intézmény mi miattunk van. Időben észre kell venni, hogy egy intézmény mikor válik öncélúvá, vagy mikor kell olyan változtatásokat végrehajtani rajta, amelyek hatékonyabbá tehetik a működését.

Intézetünk az elmúlt években nagyon sok változáson ment keresztül, egyesült, osztódott, bizonyos tevékenységi körök önálló intézményi keretet kaptak, sok olyan programban vettünk részt, főleg nemzetköziben, amelyek önálló részleget vagy intézményt követeltek meg. Jelenleg a somorjai központunkban 13 szervezet, intézmény működik, ezeknek megvan a maguk feladata, funkciója még akkor is, ha némelyikben ugyanazok az emberek dolgoznak.

– Milyen kutatási eredményekről tud beszámolni?

– Nehéz erre a kérdésre úgy válaszolni, hogy valakit meg ne sértsek a munkatársaim közül. Az intézetben csapatmunka folyik, tehát szinte minden programban minden munkatársunk közvetlenül vagy közvetve részt vesz. Eleve úgy készítjük a programjainkat, hogy lehetőleg mozgósítsuk és megjelenítsük azt a tudást és kapacitást, amelyet az elmúlt évek során az intézetben felhalmoztunk. Egy bibliográfia vagy egy repertórium elkészítésében sokak munkája jelenik meg, pedig ezek csak függelékei egy-egy tanulmánynak vagy kutatási jelentésnek. A kutatók munkájáról nem is beszélve. De ugyanilyen fontosnak tartom a szervezésben és az adminisztrációban részt vevő munkatársaimat is, hiszen egy-egy kutatás, konferencia, szakmai megbeszélés megszervezésében nekik is fontos feladat jut, noha a munkájuk szinte láthatatlan. Éppen ezért őket említeném elsőként: Szarka Krisztina, az intézet lelke irodavezetőként, Lelovics Krisztina és Horváth Malvin pedig könyvelőként minden adminisztratív munkát elvégez, miközben részt vesznek a konferenciák és szakmai megbeszélések megszervezésében is.

A legutolsó kimutatásunk szerint 32 kutatási programot valósítottunk meg az elmúlt 10 évben. Nem tudom, hogy ez sok vagy kevés. Annyi bizonyos, hogy ezek a programok a szlovákiai magyarok és kisebbségek életének szinte minden területére kiterjedtek. Nehéz lenne minden kutatási eredményt egy ilyen interjúban számba venni, ezért csak néhányat emelnék ki.

Tudni kell azt, hogy mi nem vagyunk költségvetési intézmény, mint például egy akadémiai intézmény. Azért fontos ezt hangsúlyozni, mert sokszor olyan elvárások jelennek meg velünk szemben, mintha egy stabil finanszírozású, több évtizedes bejáratott munkarenddel rendelkező intézmény lennénk. Nem vagyunk ilyen. Mi csak civil szervezet vagyunk, s megpróbálunk minden lehetséges követelménynek eleget tenni, ami az elmúlt években sikerült is, de a lehetőségeink végesek. Normatív támogatásunk nincs, és a projektjeinkben felmerülő anyagi támogatások másik fele, tehát az infrastruktúra, adatbázisok, adattárak, könyvtárak, levéltár stb. mind-mind hasonló alapítványi támogatásból valósul meg, ami nem ugyanaz, mint egy költségvetési intézmény esetében.

A jelenkutatás területén az Oral History programunk (A rendszerváltás éveit 1989–1992) úttörőnek számított, hiszen egy olyan korszak történéseit próbáltuk megragadni (1989–2002), amelynek mi magunk is részesei voltunk. A budapesti 56-os Intézettel dolgoztuk ki a kutatás metodikáját, és máig több mint 60 interjút készítettünk. A programnak része volt a korszakhoz kötődő dokumentumok, hanganyagok, fényképek gyűjtése is, ami a mai napig tar, ezeket digitalizáljuk és elektronikus formában is archiváljuk. Az elbeszélte történelem program a későbbiekben kibővült, életinterjúkat és szakmai utakat feltáró beszélgetéseket folytattunk – néha több napon keresztül – olyan közéleti szereplőkkel, akik tanúi vagy aktív részesei voltak az elmúlt évtizedeknek.

1998-ban egyesült a három szlovákiai magyar párt, s az elődpártok (Együttélés, Magyar Kereszténydemokrata Mozgalom, Magyar Polgári Párt) teljes archív anyagát sikerült megszereznünk, és folyamatosan dolgozzuk fel azokat. Ez nagyon értékes irat- és képanyag, amely néhány kutatónak többéves munkát biztosít. Ha hozzáveszem a Csemadok 50 éves archívumát, amely szintén az intézetünkben található, ezekből az anyagokból a szlovákiai magyarok 60 éves története rekonstruálható.

És ezt a munkát el is kezdtük: több olyan bibliográfia, feldolgozás, kronológia, forráskiadvány készült, illetve készül, amely már ennek a munkának az eredménye. Gondolok itt a *Szlovákiai magyarok történeti bibliográfiájára*, a *Beneš-dekrétumok*, a *Kitelepítések, deportálások, elvándorlás*, *Az 50-es évek dokumentumokban* c. készülő forráskiadványra, de megemlíthetem az 1956 és Szlovákia c. konferenciánkat is, amely első ízben tárja fel az 1956-tal kapcsolatos történéseket (Cseh)Szlovákiában helyi, regionális és országos szinten egyaránt. Jelenünk kutatása nagyon sok más területre is kiterjed, ezek a történéseknek, környezetünknek nem csupán a történeti dimenzióit veszik célba.

Az elképzelésünk szerint minden évben terveztünk egy szociológiai identitáskutatást. Ezt nem sikerült minden évben megvalósítanunk, de legalább két évente mértük a szlovákiai magyarok értékrendjét, a nemzeti identitástudatunkban beálló változásokat, a kulturális fogyasztási szokásainkat, általában az orientálódásunkat. Ezek nagyon értékes felmérések, hiszen itt lehet meglehetősen objektivitással követni a szlovákiai magyarok magatartását, nyomon követni az uniós csatlakozás előtti és utáni paradigmaváltásokat, magatartásformákat. Ehhez kidolgoztunk egy módszert, amely segítségével Szlovákiában csak mi tudunk reprezentatív magyar mintával dolgozni. Kiépítettünk egy kérdezőbiztosi hálózatot mintegy 50 kérdezőbiztossal, akik 800-1000 megkérdezettel nagyon pontos képet tudnak adni Királyhelmectől Pozsonyig a szlovákiai magyarok által lakott területek (települések, járások, me-

gyék) közállapotairól. Egy számítógépes program segítségével akár két hét alatt képesek vagyunk olyan közvélemény-kutatást készíteni, amely reprezentatív, és megfelel a nagy közvélemény-kutató cégek által támasztott követelményeknek is. Ma már teljesen elektronikus formában készítjük a felméréseket, ami nagyban növeli a felmérések gyorsaságát és pontosságát.

Jelentős eredményeket tudunk felmutatni a politikai identitásvizsgálatok területén is. Részben a Magyar Koalíció Pártja megrendelésére több olyan kutatást végeztünk, amelyek a párt kampányának előkészítésében voltak fontosak, de a szlovákiai magyarok politikai értékrendjét is mérték, és nagyon érdekes eredményeket kaptunk. Hamvas Béla mondja, hogy a legnagyobb tudás az, amit mindenki tud. Ennek jegyében végezzük a szociológiai felméréseinket. Sok esetben ugyanazokat az eredményeket kapjuk, amelyek a kiindulási pontjainkban, a hipotéziseinkben szerepelnek, és ezek a felmérések alapján objektíven igazolódnak. Máskor pedig egészen meglepő eredményekre jutunk. A 2004-es választások előtti felmérések például azt mondták, hogy a szlovákiai magyarok legelfogadottabb, kedvenc színe a földbarna, szemben a kézzel, amelyet mindenki szlovák (szláv) színnak tartott. Az Európai Unió színe viszont a kék, s erre kellett vizuálisan reagálni. Ám a többféle kék szín között is nagyon lényeges eltérés mutatkozik, van például szlovák kék és uniós kék. Mindez nagyon komolyan befolyásolta a választók megszólítását az európai uniós népszavazás és a parlamenti választások esetében.

Nagyon fontos kutatás volt a Mozaik 2001, amely első ízben próbálta meg felmérni a Kárpát-medencei fiatalok értékrendjét. Az ezres magyar és ötszáz szlovák kontrollmintával készült felmérés máig az egyetlen olyan kutatás, amely képet ad a szlovákiai magyar fiatalok mindennapi életéről és értékrendjéről.

Ugyanilyen fontossággal bír a magyarországi kutatási és fejlesztési támogatások hatékonyságáról készült felmérés, amely a felsőoktatási támogatások, a Domus-program, a PhD-támogatások, a részképzések és egyéb, a tudományosságot érintő támogatások hatékonyságát mérte egy, az MTA által meghirdetett program keretében Berényi Dénes professzor vezetésével.

Nagyon fontosnak tartom Petőcz Kálmán könyvét (*Választások és felosztások*), amely első ízben próbálta meg elemezni és értékelni a mečiari közigazgatási reform és a választási körzetek kialakításának összefüggéseit még 1998-ban. Ugyanilyen úttörő próbálkozás volt Lampl Zsuzsanna vizsgálata, amely a vállalkozókat és a vállalkozásokat vizsgálta ugyanebben az időszakban (*Vállalkozások és vállalkozók 1989 után*), illetve Sápos Arankával közösen a munkaerőpiac kihívásait a Dunaszerdahelyi és a Töketerebeszi járásban.

Lelkes Gábor és Tuba Lajos kollégám elsősorban gazdasági és gazdaságiföldrajzi térszerkezeti elemzésekkel méri fel a dél-szlovákiai régió és a szlovák–magyar határterente kapcsolatait. Lelkes Gábor szerkeszti a *Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában* c. évkönyvünket.

Nem kevésbé érdekes a nemzeti kisebbségi kérdés elméleti vizsgálata. Említettem már, hogy egy külön könyvtárat hoztunk létre a nemzetközi szakirodalom gyűjtése érdekében (Bibliotheca Interethnica). Jelenleg a könyvtár a Bibliotheca Hungarica része, és mintegy 1500 szakkönyvvel büszkélkedhet, ezek javarészt angol, német és magyar nyelvűek. De már publikációink is vannak ezen a területen: Öllös László könyve megpróbálja jogfilozófiai összefüggésekben értelmezni az emberi és

a nemzeti kisebbségi jogokat, legújabb munkája pedig a magyar alkotmánynak a határon túli kisebbségekkel szemben vállalt kötelezettségeit taglalja majd jogfilozófiai szempontból.

Az évek során a jelenkutatást szélesebb értelemben kezdtük értelmezni, mivel úgy gondoltuk, hogy ebbe beletartoznak a közelmúlt azon eseményei is, amelyek felátlatlanok, de valahol közvetetten hatással vannak a mindennapjainkra. Így született meg négy nagyon fontos kiadványunk. Fedinec Csilla a kárpátaljai magyarok (Kárpátalja 1944-ig Csehszlovákia része volt) történeti kronológiáját dolgozta fel, Angyal Béla pedig *Érdekvédelem és önszerveződés* címmel a csehszlovákiai magyar pártpolitika és támogatási rendszerek történetének legfontosabb állomásait elemezte.

A történeti kitekintés is új elemet hozott az intézet kutatásaiba, ma már Simon Attila vezetésével egy külön osztályban folynak a történeti kutatások.

A jelenkutatással kapcsolatos kutatási eredményeinket a *Nostra Tempora* c. könyvsorozatunkban jelentetjük meg, amelynek eddig 12 kötete látott napvilágot, ezekben foglalkoztunk a szlovákiai választási rendszerekkel, migrációs kérdésekkel, a vállalkozások helyzetével, a kisebbségi kutatásokkal és a kisebbségi tudományossággal, az asszimiláció, az emberi és kisebbségi jogok kérdéskörével stb.

Az elmúlt tíz esztendő egyik legfontosabb eredménye, hogy immár monografikus feldolgozások is szülehetnek a rendszerváltást követő időszakról, illetve annak előzményeiről. Ezért indítottuk újtára a *Magyarok Szlovákiában* c. könyvsorozatunkat, amelynek első kötete *Összefoglaló jelentés. A rendszerváltástól az európai uniós csatlakozásig (1989–2004)* címmel jelent meg. Ez a kötet már második kiadásban jelent meg, és szlovákul is elkészült. Ezt követte egy dokumentumgyűjtemény és kronológia, amely ugyanennek az időszaknak a legfontosabb dokumentumait és történéseit rögzítette, és most jelenik meg még két kötete, amely a kultúra, illetve az oktatásügy helyzetével foglalkozik.

A monografikus feldolgozásoknak nagy jelentőségük van, hiszen összegzően, rendszerezetten tudnak számot adni egy-egy szakterületről, s nemcsak rögzítenek bizonyos folyamatokat, hanem értékelnek is, és megfogalmazzák a jövőre vonatkozó alternatívákat, amelyeket fel lehet használni stratégiai tervezéseknél, illetve beépíteni olyan fejlesztési tervekbe, projektekbe, amelyek a napi tennivalók részét képezhetik.

Ebbe a kategóriába tartozik a *(Cseh)Szlovákiai magyarok lexikona* is, amelyet jövőre a Pedagógiai Könyvkiadó ad ki, de amelynek koordinálásában, illetve megírásában az intézet és munkatársai három éve részt vesznek. Az intézetünk készíti a lexikon CD-, illetve internetes változatát. Ugyanilyen együttműködést alakítottunk ki a Madách-Posonium Kiadóval a szlovákiai magyarok történetének internetes feldolgozása kapcsán.

Külön kell szólnom az első monografikus munkánkról, amely 2002-ben jelent meg az Osiris Kiadó és a Liliium Aurum Könyvkiadó közös gondozásában. Ez Liszka József *A szlovákiai magyarok néprajza* c. munkája volt, amely első ízben dolgozta fel a szlovákiai magyar néprajzkutatás 80 éves történetét. Négyéves munka eredménye volt ez a kötet, amely teljes egészében a Fórum Kisebbségkutató Intézetben belül készült. Azért is fontos ez a kiadvány, mert egy éven belül szlovákul és németül is sikerült megjelentetnünk. Ilyenre a szlovákiai magyar könyvkiadásban még nem volt példa.

De ugyanilyen jelentőséggel bír Popély Árpád munkája is, amely szintén többéves kutatómunka eredményeként első ízben foglalja össze a szlovákiai magyarok történetét kronologikus formában 1944–1992 között.

Olyan kézikönyvek ezek, amelyeket egyetlen komoly magán-, illetve intézményi könyvtár sem nélkülözhet.

– *A komáromi Etnológiai Központ külön részlegként működik. Milyen megfontolások szólnak Komárom mellett, és milyen tevékenységet folytat a részleg?*

– Ennek nagyon prózai okai voltak, Komáromban laktak, illetve laknak a létrehozói és munkatársai: Liszka József, az Etnológiai Központ igazgatója, L. Juhász Ilona, illetve Bagin Árpád. Az Etnológiai Központunk kiemelten foglalkozik a 20–21. század változásvizsgálataival. A részleg megnevezése (Európai Etnológiai Központ) is jelzi, hogy nemcsak a hagyományos paraszti kultúra kutatása áll a tevékenysége középpontjában, hanem ugyanilyen hangsúllyal foglalkozik a városi kultúra változásaival, de az interetnikus viszonyokkal is (magyar–szlovák–német–zsidó): a Pozsony környéki, valamint a komáromi és Komárom környéki interetnikus kapcsolatokkal, a szlovákiai magyarok populáris kultúrájával a 20–21. század fordulóján, a krasznahorkaváraljai nemzettudat és lokális identitás kérdéseivel. Érdekes a jelenkori szokások vizsgálata is, amelyek „idegen” elemként jelennek meg a mindennapjainkban, de egyre inkább szerves részét képezik a kultúránknak (adventi koszorú, haloween, kopjafa, székely kapu stb.).

Az Etnológiai Központ 1997-es megalakulása óta folyik a Szakrális Kisemlék Archívum építése, amely az út menti keresztek, szobrok és egyéb emlékek dokumentálásával foglalkozik. Ez is egy olyan kezdeményezés volt, amellyel Szlovákiában, de a közép-európai térségben is kevesen foglalkoztak tudományos igénnyel. Hatalmas anyagot sikerült összegyűjtenünk és feldolgoznunk, amely képanyagot, levéltári anyagokat, leírásokat, rajzokat és emlékanyagot tartalmaz a szakrális kisemlékekről. Bizonyos szempontból a Szakrális Kisemlék Archívum részét is képezi az a temetődokumentáció, amely Dél-Szlovákia talán másfél tucatnyi temetőjének (a Csalóköztől a Bodroghöz) teljes sírjelanyagát (feliratokat, leírásokat, részben fotóit) tartalmazza. Azt hiszem, ez is egyedülálló gyűjtemény a Kárpát-medencében. Ez L. Juhász Ilona munkájával kezdődött, aki egy általunk kiadott vaskos kötetben írta meg – egyedülálló alaposággal és komplexitással – szülőfaluja, Rudna 20. századi temetkezési szokásait és változó temetőkultúráját. A nemzeti és etnikai újkori változások vizsgálata szempontjából kezdtük el a temetők feldolgozását. 50-80 év távlatában a temető nagyon fontos láttelepe az etnikai, név- és nyelvhasználati változásoknak, a sírfeliratok szinte „élő” tanúi az asszimilációs változásoknak az egyes településeken.

Hasonló vállalkozása központunknak az út menti haláljelek vizsgálata, ezzel sem foglalkozott senki Szlovákiában eddig.

Jelek a térben címmel egy új könyvsorozatot indítottunk, amely a nemzeti kisebbség szimbolikus térfoglalásának legfontosabb tárgyi objektumait veszi számba (szakrális kisemlékek, kopjafák, sírjelek, nemzeti emlékhelyek és szobrok, a vizuális művészet jelenkori objektumai stb.) függetlenül azok ideologikus tartalmától. Mindezek a szlovákiai magyarok jelenlétét szimbolizálják olyan térségekben, ahol

egyébként az elmúlt 15 esztendőben jelentősen csökkent a magyarság számaránya. Ezért is a megnevezés: szimbolikus térfoglalás. Valahol ezek az objektumok jelezni akarják a népcsoport jelenlétét, utalva egyben történeti, őshonos voltára.

A Liszka József által írt, *A szlovákiai magyarok néprajza* c. monográfiára már utaltam, amely szintén a komáromi központunkban készült.

Emellett nagyon fontos a részleg adattári és szakkönyvtári munkája is. A Bibliotheca Hungarica részének számító néprajzi szakkönyvtár magyar, szlovák, német és angol néprajzi, honismereti, történeti szakkönyveket, szakmunkákat, kézikönyveket tartalmaz, az utolsó kimutatás szerint 5662 kötetet, de naponta bővül az aktuális szakirodalommal. A néprajzi adattárunk 31 264 adatlapot számlál, a Szakrális Kisebbség Archivumban több mint 2500 adatlap található.

Külön könyvsorozatokban jelennek meg a néprajzi és etnológiai kutatások, illetve a helyi és lokális monográfiák eredményei. Ezek a következők: *Notitia Historico-Ethnologica*, amelyben hosszabb tanulmányokat, elemzéseket adunk közre, az *Interethnica* sorozat, amely az interetnikus kutatások, illetve a más nemzetiségek népi kultúráját bemutató kutatási eredmények fóruma, és a *Lokális és regionális monográfiák* sorozat, amely kisebb régiók, illetve települések komplex kutatási eredményeit adja közre.

L. Juhász Ilona lassan egy évtizede végzi a szlovákiai magyar néprajzi irodalom bibliografikus feldolgozását, amely eddig több kötetben jelent meg, és jövőre tervezük az elmúlt évtizedek teljesnek nevezhető néprajzi bibliográfiájának a kiadását.

Négy nyelven (magyar, szlovák, német, néha angol) jelentetjük meg a központ évkönyvét, az *Acta Ethnologica Danubianát*, amelynek immár a nyolcadik kötetét készítjük elő. Szerkesztője Liszka József.

Rendkívül gazdag és sokrétű az Etnológiai Központ munkája, s bár az intézetünk egyik részlegeként működik, bármely önálló kisebbségi intézmény büszke lehetne azokra az eredményekre, melyek csak három állandó alkalmazott és néhány külsős munkatárs munkájának köszönhetőek.

– *Már többször szó esett a Bibliotheca Hungaricáról mint az intézet könyvtáráról. Mi a sajátossága a könyvtárnak, és milyen munka folyik ott?*

– A Bibliotheca Hungarica az intézet könyvtára, adattára és levéltára. Jelenleg négy állandó és 5-6 külsős munkatárssal működik. Egy speciális kutatókönyvtárról van szó, amely – azt gondolom – Kárpát-medencei méretekben is egyedülálló. Már a könyvtár előélete is nagyon érdekes. 1991-ben alakult alapítványként Zalabai Zsigmond, Végh László és Presinszky Lajos jóvoltából Somorján, központi szlovákiai magyar könyvtárként. Apránként gyűjtötte a Csehszlovákiában 1918 után megjelent magyar írásos emlékeket (könyvek, folyóiratok, lapok, kisnyomtatványok, fényképek, képeslapok, plakátok stb.), majd 1997-től, az alapítvány megszűnte után, az intézet önálló részlegeként és immár könyvtárként működik.

Amikor a Bibliotheca Hungarica az intézethez került, felvállaltuk, hogy az eredeti nevén és az eredeti céloknak megfelelően működtetjük és fejlesztjük tovább Somorján. Ennek az lett az eredménye, hogy mivel a kutatóintézet egyik legfontosabb egységéről volt szó, maga az intézet is a könyvtárhoz, Somorjára költözött. Talán ennek is volt az eredménye, hogy komoly műszaki és tartalmi fejlesztésre került sor, kie-

gészült a levéltári és adattári résszel, és ma már egy korszerű, komoly gyűjteménnyel és kézikönyvtárral rendelkező, az interneten is megjelenő kutatókönyvtárnak számít. Naponta több kutató, doktorandus, egyetemista keresi fel. Nagy előnye, hogy a szlovákiai magyarokkal, illetve a szlovákiai kisebbségekkel kapcsolatos irodalom szinte teljes választéka karnyújtásnyira megtalálható a kutatókönyvtárban, és szakavatott könyvtárosok segítik a kutatók munkáját. Az intézetben szálláslehetőséget tudunk biztosítani, így a kutatók akár több napot is eltölthetnek a könyvtárban.

A Bibliotheca Hungarica igazgatója Végh László, munkatársai pedig Sebő Beáta, Végh Annamária, Matus Éva, Bereck Zsuzsa és Karika Anikó, mellettük főleg a nyár folyamán nagyon sok egyetemista kapcsolódik be a könyvtár munkájába részidős vagy külsős munkatársként.

A számszerű, tehát az eddig feldolgozott, illetve feldolgozás alatt álló gyűjteményeink bemutatása talán többet mond az egyszerű leírásnál.

A könyvtár törzsállományában, az utolsó kimutatás szerint, 8783 (Cseh)Szlovákiában kiadott magyar nyelvű könyv található. Minden könyvből egy van a könyvtárban, egy másik példányt pedig máshol őrzünk. Ehhez jön a már említett Bibliotheca Ethnologica 5662 könyvvel Komáromban, illetve a kézikönyvtár, amely jelenleg 4188 könyvet, lexikont, szakkönyvet tartalmaz. A nemzetközi szakirodalmat tartalmazó Bibliotheca Interethnica 1412 könyvet foglal magában, és itt van a Csemadok Központi Irodája egykori könyvtárának egy része mintegy 2000 könyvvel.

A folyóiratok (regionális és központi sajtótermékek) 1945-től napjainkig: 298 folyóirat teljes gyűjteménye, a 1918–1945 közötti időszak sajtótermékéből 89 folyóirat teljes vagy részbeni évfolyama, a magyarországi irodalmi és társadalomtudományi folyóiratokból 53 található szlovákiai magyar vonatkozással, a Szlovákiában kiadott más nemzetiségű folyóiratok (nemzetiségi újságok) száma pedig 13.

Ezt a gyűjteményt tesszük egyedivé és színessé az egyéni hagyatékok, amelyeket folyamatosan gyűjtünk családoktól, magánemberektől. Így kerültek az intézetbe a következő hagyatékok: Győry Dezső (levelek, újságcikkek, fotók, bélyegek, képeslapok), Ungváry Ferenc (színházzal kapcsolatos írásai, hangjátékai, a rádió történetét feldolgozó munkái, hanglezem, családi fényképek, családi levelezések), Haltenberger Ince (247 könyv), Krivosik István (172 könyv és a *Természet és Társadalom* című folyóirat több évfolyama), Petneházy Ferenc (164 könyv), Szalatnai Rezső (326 könyv és 30 különféle újság egyes számai), Sipos Győző (165 könyv), Gyönyör József (142 könyv, 40 doboznyi iratanyag), Zalabai Zsigmond (30 doboznyi levéltári anyag) stb.

De folytathatom a fényképgyűjteménnyel, amely jelenleg megközelíti a 27 ezret, és köztük olyan nagyon értékes fotók találhatóak, mint Prandl Sándor fekete-fehér fényképei és színes diái, a Csemadok fotóarchívuma, Gyökeres György és Görföl Jenő fotói, az íróportrék különgyűjteménye, Arany A. László színes diái és fényképei a negyvenes évek elejéről Zoboraljáról.

A hangarchívum elsősorban a szlovákiai magyar személyiségek hanggyűjteményét jelenti, de archiválunk – és immár digitalizálunk – minden olyan nyelvi emléket, amelyek valamilyen nyelvjárásgyűjtés, konferencia, az Oral History-program, szakmai megbeszélés stb. kapcsán hangzottak el. Így nálunk található a pozsonyi Comenius Egyetem BTK Magyar Nyelv és Irodalom Tanszékének nyelvjárásgyűjteménye, Oral History, egyórás kazetták, melyek a Szlovák Rádió magyar nyelvű adásában el-

hangzott, szlovákiai magyar írókkal és közéleti személyiségekkel folytatott beszélgetéseket tartalmazza – 150 óra) stb. Közel ezerórás hanganyaggal rendelkezünk, amelynek nagy része digitalizálva van.

A könyvtár iratgyűjteménye is nagyon gazdag, megtalálható benne és szinte egyedinek tekinthetők a Szlovák Kormány Nemzetiségi Tanácsának iratai (40 doboz), a Csemadok 50 évének teljes irattára, a szlovákiai magyar pártok iratai – Magyar Polgári Párt (61,5 folyóméter), Együttélés (11 folyóméter) – és az egyéni felajánlott iratanyagok (Szabó Rezső, Varga Sándor iratai). Összesen 145 doboz.

És itt vannak az egyéb, nagyon értékes gyűjteményeink, a képeslapgyűjtemény (régii és mai képeslap Szlovákia magyarlakta városairól és községeiről, a műemlékekről, a történelmi és irodalmi emlékhelyekről – több mint 3200 képeslap), CD-ROM gyűjtemény, a videókazetták, a szakdolgozatok gyűjteménye.

Nagyon sok értékes írásos emléket is gyűjtünk: a képzőművészeti kiállításról szóló katalógusokat, a másorfüzeteket, kisnyomtatványokat, plakátokat, röplapokat, meghívókat, szórólapokat stb.

A gyűjteményeinkből folyamatosan rendezünk kiállításokat különböző rendezvényeken, iskolák számára stb. Itt éled újjá a múlt, amit gondosan meg akarunk őrizni. Csak néhányat említenék a kiállításokból: Dél-Szlovákia szakrális kisemlékei (1998–2006: Komárom, Pozsony, Töketerebes, Kassa, Udvard, Dél-Komárom, Tata, Csorna, Győr, Budapest, Veszprém, Szombathely, Székesfehérvár, Bad Ausse, Aszód, Ráckeve), A Csemadok 50. évfordulója, A Csemadok 55. évfordulója, Az Új Szó 50. évfordulója, Petőfi a Felvidéken, Az 1848–1849-es szabadságharc emlékhelyei Szlovákiában, A csallóközi templomok, Bél Mátyás-kiállítás (Pozsony, Somorja), A Nagyszombati Egyetem (Nagyszombat), Academia Istropolitana (Pozsony), Márai Sándor (Somorja), Szlovákiai magyar képzőművészek alkotásai (Somorja), Kopócs Tibor képei (Somorja).

A Bibliotheca Hungarica külön könyvsorozatban (Miscellanea Bibliothecae Hungaricae) jelenteti meg bibliográfiai feldolgozásait (eddig 9 kötet jelent meg). Nagyon fontos volt a könyvtár törzsszállománya kataszterének megjelentetése könyv formájában és az interneten. Minden kutató előre tájékozódhat, hogy mit kereshet nálunk.

– Ha már az internetet említette: az intézet a kezdetektől nagy figyelmet fordított a technikai fejlesztésekre, az internetes megjelenésre. Mit jelent ez valójában?

– Megpróbálok nagyon röviden válaszolni, hiszen ez nagyon összetett és széles körű feladat. Az internet olyan technikai lehetőséget jelent, amely mindenki számára hozzáférhető. Miközben nagyon konzervatív módon nagy hangsúlyt helyezünk a könyvkiadásra, keressük a modern formák lehetőségeit is. A tartalomfejlesztés, digitalizálás, internetes megjelenítés, adatbázis-építés ebbe a kategóriába tartozik. Hogyan lehet a megszerzett információkat rendszerezett formában átadni azoknak, akikért vagyunk. Az internet nagyon kézenfekvő eszköz ehhez. Sokan óvtak bennünket ettől, mondván, hogy kiszolgáltatjuk magunkat, s nem tudjuk megfelelő módon eladni (!) a megszerzett tudásunkat, ha egyszerűen feltesszük az internetre. Nekünk ellenkező volt a véleményünk: akár könyvekről, információkról, folyóiratról volt szó, az elsődleges szempontunk az volt, hogy azok minél szélesebb körbe jussanak el, hiszen így tudnak hatékonyan hasznosulni. Egyébként csak önmagunkért lennénk.

Ezért küldjük el lehetőségeinkhez mérten ingyen és bérmentve a könyveinket a legfontosabb könyvtáraknak, intézményeknek, iskoláknak a Kárpát-medencében, ezért jelentetünk meg minden írásos anyagot, információt, adattárat az interneten, hogy mások is tudjanak vele dolgozni, s ne csak a Kárpát-medencében, hanem bárhol a világon.

Az intézetünknek vannak saját fejlesztésű programjai. Ilyen az internetes adatbázisunk, amelyen immár 5 éve dolgozunk, és küszködünk a folyamatos frissítéssel és aktualizálással. Jelenleg az internetes adatbázisunk több mint 2 GB nagyságú, és a következőket tartalmazza: Települési adatbázis (mintegy 3000 szlovákiai település adatbázisa), Intézményi adatbázis (a szlovákiai magyar szervezetek katasztere, 1200 szervezet), Bibliográfiák, Repertóriumok, Digitalizált kép- és hanganyag, Pályázatfigyelő, A szlovákiai magyar rendezvények naptára, A Fórum Kisebbségkutató Intézet honlapja, Az intézet belső kommunikációs rendszere stb.

Az internetes fejlesztésért Konkoly László felel, a digitalizációért pedig Kusy Ferenc. Ebben az évben hoztuk létre az Internetes tartalomfejlesztő és digitalizáló központunkat Somorján, hangsúlyossá téve ennek a területnek a fontosságát.

Intézetünk szlovákiai partnere a budapesti Magyar Elektronikus Könyvtárnak, illetve a Nemzeti Digitális Adattárnak.

– Jelenleg milyen kutatások folynak az intézetben?

– Erről csak óvatosan nyilatkozom, hiszen nem lehet tudni az egyes programjaink kiemelését. A múltban is sok olyan kutatási programunk volt, amelyeket kénytelenek voltunk félbehagyni vagy felfüggeszteni, akár évekre is, mert nem sikerült megfelelő anyagi forrást biztosítani, aztán később folytattuk, illetve fejeztük be azokat.

A fentiekből talán nyilvánvalóvá vált, hogy vannak folyamatos programjaink (könyvtár, levéltár, adattárak, adatbázisok építése, bibliográfiai feldolgozások, kataszterek készítése, a gyűjtőmunka stb.). Ezek nagy energiákat emésztnek fel, és folyamatos munkát igényelnek. Amit mégis megemlítenék: Alsó- és Felsőszeli kutatása. Célja az elmúlt 80 év fejlődésének nyomon követése egy mikrotársadalmon belül. Gyakorlatilag falumonográfia, de annyival több ennél, hogy demonstratív módon próbálja megragadni az elmúlt rendszer- és impériumváltások hatását egy közösség mindennapi életében. De folyamatosan foglalkozunk a szlovákiai magyar iskolák helyzetével az uniós csatlakozás után, a számítástechnikai és internetes ellátottsággal, a modern felsőoktatási rendszerek elemzésével, longitudinális értékrendkutatással.

Részt vettünk két nemzetközi programban a magyarországi K+F támogatások hasznosulásának felmérésében az 1990–2002-es időszakban. Függetlenül attól, hogy ez a program már befejeződött, továbbra is foglalkozunk a kérdéssel, és ugyanaz a helyzet a Kelet-közép-európai interetnikus tudásmenedzsment (IKM) adatbázis- és kutatási programmal is.

Az MTA-val, illetve a Teleki Intézettel több közös programunk van. És persze nagy terveink, amelyek részleteit már kidolgoztuk, és pályázatok formájában már be is nyújtottuk, de ezek eredménye még nem ismert. A lényegük, hogy szeretnénk egy komplex felmérést végezni a szlovák–magyar határmente gazdasági, munkaerő-piaci, migrációs, kulturális, intézményi kapcsolatairól.

– *Kutatási eredményeik többsége könyv alakban is megjelent. Hány könyvet jelentetett meg eddig az intézet?*

– A megjelent könyveink száma 64, az évkönyveinkből 9 kötet, a *Fórum Társadalomtudományi Szemlé*ből pedig 27 szám jelent meg eddig.

Nagyon fontosnak tartom, hogy a kezdetektől könyvsorozatokat adunk ki (Disputationes Samarienses, Interethnica, Lokális és regionális monográfiák, Magyarok Szlovákiában, Miscellanea Bibliothecae Hungaricae, Nostra Tempora, Notitia Historico-Ethnologica, Fontes Historiae Hungarorum, Jelek a térben), ami szisztematikus tervezést és munkát követel meg mindenkitől, és követhetővé teszi az eredményeket. Mindezeket digitális formában is megjelentetjük az interneten. Minden kiadványunk teljes terjedelemben olvasható a honlapunkon, illetve most már a Magyar Elektronikus Könyvtárban is. A sorozataink nagy részének latin nevet adtunk, hogy bármely nyelven lehessen megjelentetni a publikációkat. Élünk is ezzel a lehetőséggel, eddig magyar, szlovák, német és angol nyelvű könyveink jelentek meg.

Két évkönyvet jelentetünk meg: az *Acta Ethnologica Danubiana*, az *Etnológiai Központ évkönyvét*, illetve a szlovákiai magyar nemzetiségek éves munkájáról, tevékenységéről és helyzetéről számot adó *Nemzeti és etnikai kisebbségek Szlovákiában* évkönyvet.

A könyvkiadásért felelős igazgató Fazekas József, aki egyben a *Fórum Társadalomtudományi Szemle* főszerkesztője is. A *Fórum Társadalomtudományi Szemle* felelős szerkesztője Török Tamás.

Publikációinkat a Liliium Aurum Könyvkiadóval közösen adtuk ki az elmúlt kilenc évben, ma már önálló könyvkiadással rendelkezünk, de a könyveinket ma is a Liliium Aurum Könyvkiadó terjeszti.

– *Az intézet nagyon sok konferenciát szervezett, illetve konferencián vett részt. Hogyan értékeli ezt a tevékenységét?*

– A konferenciák számunkra legalább olyan fontosak, mint a publikációink, hiszen a kutatási eredményeinket tudjuk prezentálni, és egyben mások eredményeit megismerni, integrálni az intézetbe. Sok publikációnk született ily módon, és nagyon széles körű kapcsolatokra tettünk szert a konferenciák kapcsán. Az utolsó kimutatásaink szerint az elmúlt tíz évben 36 konferenciát szerveztünk, 76 konferencián vettünk részt előadással idehaza, Magyarországon és másutt (Németország, Ausztria, Lengyelország, Csehország, Románia, Szerbia, Szlovénia, Olaszország, Skócia stb.), résztvevőként pedig 46 konferencián.

A konferenciákat nehéz lenne itt felsorolni, de azért érdemes megemlíteni, hogy épp pár hete rendeztük meg az első 1956-os konferenciát magyar és szlovák történészek részvételével, hasonló rendezvényünk volt a fiatal határon túli magyar történészek konferenciája 2005 júniusában, ahol egy új történésznemzedéket sikerült bemutatnunk, de a multikultúra, a nyelvhasználat, a gazdasági élet, a regionális együttműködés, a demográfiai változások, identitástudat, etnológia-néprajz, a kultúrantropológia területén is nagyon sikeres konferenciákat rendeztünk. Újraindítottuk a kilencvenes évek sikeres szlovákiai magyar értelmiségi fórumait, és szakmai megbeszéléseken elemeztük a szlovákiai magyar oktatásügy, kultúra, intézményrendszer, politikai struktúra stb. helyzetét.

Itt kell megemlítenem a Somorjai Fórum Klubot, amely tudománynépszerűsítő fórumként jött létre, és az elmúlt öt évben Somorján havonta két alkalommal a társadalomtudományok terén elért legjelentősebb tudományos eredményeket mutatatta be neves kutatók és szakemberek részvételével. Gyakorlatilag minden fontos kutatási eredmény bemutatásra került a klub keretében Somorja és vidéke közönségének.

– *Milyen az együttműködésük a hazai magyar tudományos műhelyekkel, gondolok itt elsősorban a Mercurius Társadalomtudományi Kutatócsoportra, a Gramma Nyelvi Irodára és másokra?*

– Úgy gondolom, hogy korrekt. Fontos értékeket képviselünk egyenként is és együtt is, és ezeket megpróbáljuk kölcsönösen felhasználni. Említettem már, hogy nem vagyunk sokan, és azt a keveset csak együtt lehet megsokszorozni. Ma már alig születik program a Fórum Kisebbségkutató Intézetben, amelybe ne kapcsolódnának be a már említett intézmények, de a többi tudományos intézmény is vagy azok munkatársai. Új világ jött létre, nem tud senki semmit egymagában elvégezni, mindenki specializálódik, kialakult, adott a maga szakterülete, és egymás eredményeire maximális mértékben megpróbál támaszkodni, mindenki csak nyerhet ebből az együttműködésből; aki elmulasztja ezt, vagy nem tartja fontosnak, csak vesztes lehet.

Az említett két intézményen kívül nagyon jó a kapcsolatunk a tornaljai Kulturális Antropológiai Műhellyel, a Mátyusföldi Muzeológiai Társasággal (amellyel évente közösen rendezzük meg a szlovákiai magyar muzeológusok országos találkozóját Somorján az intézetünkben), a pozsonyi Comenius Egyetem Magyar Tanszékével, a nyitrai Közép-európai Tanulmányok Karával, a Selye János Egyetemi Központtal, a Selye János Kollégiummal, a Kempelen Farkas Társasággal és a komáromi Selye Egyetemmel.

Külön kell említenem azokat az intézményeket, amelyek létrejöttében tevékenyen részt vettünk, szerény lehetőségeinkhez képest támogattuk azokat: a Kassai Magyar Ház, a kassai Polgári Klub. De ebbe a kategóriába tartozik a Fórum Információs Központ dél-szlovákiai civil hálózata is (Pro Pátria, Királyhelmece; Patrónus, Nagykapos; Gömöri Ifjúsági Társaság, Rozsnyó; Fundament, Rimaszombat; Jövő 2000 Alapítvány, Muzsla; Agóra, Komárom; Vágsellyei Magyar Ház), amelyek nagyon nagy segítséget nyújtanak a kutatási programjaink regionális és helyi realizálásában. És értelemszerűen szoros kapcsolatban állunk a Katedra Alapítvánnyal, a Katedra Társasággal, a Vámbéry Polgári Társulással, a Phoenix Lutetia Polgári Társulással, a Mécs László Társulással, a Pro Pátria Honismereti Szövetséggel (évente rendezzük meg közösen a helytörténészek országos szakmai találkozóját Udvardon), a Magyar Kultúra Múzeumával, illetve a vágsellyei Pázmány Péter Tudományos Társasággal. De az évek során sokrétű munkakapcsolat jött létre az SZMPSZ-szel, a Csemadokkal és más szlovákiai magyar szervezetekkel is.

– *Milyen az együttműködésük a határon túli magyar kisebbségkutató intézetekkel? Milyen közös kutatási programban vesznek részt ezekkel az intézetekkel?*

– Az elmúlt időszakban szinte az összes magyar kisebbségi kutatóintézettel kapcsolatba kerültünk Magyarországról és a határon túli régiókból egyaránt, de ugyanígy a

nyugat-európai és amerikai intézményekkel is. Ezzel kapcsolatban azt mondhatom, hogy mindig a programtól függ az együttműködés, és ilyenkor vagy egy-egy minisztériummal, vagy az MTA valamelyik intézményével, vagy nonprofit kutatóintézettel kerülünk munkakapcsolatba.

Vannak olyan intézmények, amelyekkel éveken keresztül együtt dolgozunk, közösen tervezünk, megpróbáljuk közösen megoldani a problémáinkat, és közös programokat alakítunk ki. Mindenfajta sorrend nélkül említhetem az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságát és annak Titkárságát (Berényi Dénesnek és Tarnóczy Mariannak nagyon sokat köszönhet az intézet), a Teleki Intézetet (itt Bárdi Nándor nevét feltétlenül meg kell említeni), az MTA különböző intézményeit, a Szarka László vezette Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézetet, a Nemzeti Ifjúságkutató Intézetet, de ugyanígy az MTA rendszerébe tartozó Akadémiai Bizottságokkal (Veszprém, Miskolc, Debrecen) és a Regionális Kutatási Központokkal (Győr, Pécs, Miskolc) is nagyon szoros kapcsolatokat építettünk ki.

Az akadémiai körbe tartozik az egyetemekkel kialakított kapcsolat is, itt elsősorban az ELTE-re és a Közép-európai Egyetemre gondolok, de ugyanilyen jó együttműködésünk van a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolával is. Az etnológia területén és a könyvtári-levéltári munka területén a budapesti Néprajzi Múzeumtól kezdve az egyes magyarországi egyetemek néprajzi tanszékein, továbbá a Passaui Egyetem Néprajzi Tanszékén át a központi és megyei könyvtárakig, levéltárakig folytatható a sor.

A Határon Túli Magyarok Hivataláról, az egyes magyarországi minisztériumokról (oktatásügyi, kulturális, informatikai) és kisebbségi osztályairól nem is beszélve (Törzsök Erika, Egyed Albert, Tabajdi Csaba, Zilahi László, Csepeli György, Kálóczy Katalin és Kulcsár Szabó Enikő nevét említhetném).

A 2%-os törvény kapcsán a Nonprofit Információs és Oktató Központtal (NIOK) volt nagyon szoros az együttműködésünk, Török Marianna és Porkoláb Anikó nagyon sokat segített a törvény szakmai háttérének kimunkálásában, illetve a közép-európai százalékos törvények összehasonlításában.

A határon túli szervezetek közül a csíkszeredai KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központját említeném meg, amellyel nagyon szoros a kapcsolatunk, de ugyanígy Kárpátalján, a Vajdaságban, Szlovéniában és Burgenlandban is megvan a tudományos és közművelődési intézményekkel a kapcsolatunk (Románia: Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvári Magyar Egyetemi Intézet; Szerbia és Montenegró: Vajdasági Magyar Felsőoktatási Kollégium, Magyarságkutató Tudományos Társaság; Ukrajna: Lehoczky Tivadar Intézet).

Nagyon fontosnak tartom a szlovák intézményekkel fenntartott kapcsolatokat. Az intézetünk mindig híres volt arról, hogy széles körű kapcsolatokat ápol a szlovákiai és nemzetközi intézményekkel egyaránt. Szakmai szempontból az egész tíz évet végigkísérte a pozsonyi Közéleti Kérdések Intézetével (Inštitút pre verejnú otázky – IVO), a Szlovák Nemzeti Könyvtárral és a Szlovák Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Intézetével (Spoločenskovedný ústav SAV, Kassa) folytatott nagyon szoros kapcsolatunk, de ugyanígy több programban együttműködtünk az Akadémia történet-tudományi, etnológiai, szociológiai és politológiai intézeteivel is, ill. azok munkatársaival. Az egyetemek közül a pozsonyi Comenius Egyetemmél, a nyitrai Konstantin Egyetemmél, a kassai Közigazgatási Karral stb. Sok szlovák, olykor cseh kutató vesz részt a programjainkban, amelyek koordinálása nem kis feladat, de megéri.

Nagyon nehéz felsorolni mindenkit – akárcsak jelzésszerűen is – az elmúlt 10 évből, akikkel kapcsolatba kerültünk. Úgy gondolom, hogy az önzetlen segítségük, tapasztalataik és tanácsaik nélkül az intézetünk ma nem létezne.

És még nem szóltam a szponzorainkról, támogatóinkról. Azért kell itt őket is megemlítenem, mert nem pusztán arról volt és van szó, hogy adományaikkal támogatták az intézetet, hanem szinte minden esetben olyan partneri viszony alakult ki közöttünk, amely révén az intézetünket szakmai, szervezeti és kapcsolatépítési szempontból is segítették. A Nyitott Társadalomért Alapítvány (Open Society Foundation, Pozsony); PHARE- és EU-progamok; Charles Stewart Mott Foundation, New York; Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Budapest; Westminster Foundation for Democracy, London; German Marshall Fund of the US, New York; Nadácia pre podporu občianskych aktivít, Pozsony; Foundation for Civil Society, Washington; Local Government Institute – OSI, Budapest; Ministerstvo kultúry SR, Pozsony; Nemzeti Kulturális Alap, Budapest; Illyés Közalapítvány, Budapest; International Visegrad Fund, Pozsony; Embassy of The United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Pozsony; Embassy of The Kingdom of the Netherlands, Pozsony; Delegation of the European Commission in the Slovak Republic, Pozsony; Arany János Közalapítvány, Budapest; Nadácia pre deti Slovenska, Pozsony; Embassy of the United States of America, Pozsony; Microsoft Slovakia; Selye János Alapítvány; Oktatási Minisztérium, Budapest; Közép-európai Alapítvány, Pozsony; Apáczai Közalapítvány, Budapest; stb.

De vállalkozók, magánszemélyek is nagyon sokat tettek azért, hogy létezni tudjunk. A Trigránitot, a Ditecet, a Slovnaftot kell megemlítenem, de Zászlós Gábor, Pósa Lajos, Kovács Lajos, Baráth Csaba, Zöld Ferenc, Kis János magánszemélyként is sokat tett az intézetért, főleg válságos időszakokban.

Külön kell említenem Hunčík Péter személyét, aki 2002-ben egy nagy összegű magányadománnyal járult hozzá ahhoz, hogy Somorján felépíthessük a Fórum Ki-sebbségkutató Intézet székházát. Említettem már Somorja város önkormányzatát. Az tette lehetővé, hogy a beruházási munkákat folytassuk, és ebben az évben sikerült az épület könyvtári részét felújítanunk és a levéltári részt is felépítenünk az EU strukturális alapjának kulturális programja (a Gyurovszky László vezette építésügyi és régiófejlesztési minisztérium) segítségével.

És a felsorolás nem ér véget, hiszen nagyon sok környékbeli önkormányzat, magánszemély segíti munkánkat (anyagi tekintetben is) a konferenciák megszervezésében, a publikációink megjelentetésében stb.

Szinte felsorolhatatlan, hogy ki mindenkinek tartozunk köszönettel. És ezúton is szeretném megköszönni mindenkinek az önzetlen szakmai és anyagi segítségét. Zalabai Zsigmond mondta egyszer a Bibliotheca Hungarica kapcsán, hogy lassan, apránként téglát téglára kell tenni, így jön majd létre egyszer az épület. Szimbolikus értelemben a felsoroltak mind-mind benne vannak egy-egy téglában, pontosabban – most, hogy már sikerült kiépítenünk az intézetet – minden téglában.

– 2004-ben Szlovákia több más országgal együtt az Európai Unió tagja lett. Ez mennyiben befolyásolja az intézetben folyó tudományos kutatást, milyen új együttműködési lehetőségek és perspektívák adódnak ebből a tényből?

– Bizonyos lehetőségek beszűkültek, pl. a legnagyobb alapítványok keletebbre költöztek, más lehetőségek pedig megnyíltak előttünk, de ezek nagyon igényes munkát és felkészültséget követelnek meg. Az uniós csatlakozással kinyílt az olló, olyan szakmai és pályázati piacon kell jelen lennünk, ahol immár nem pusztán a civil szervezetekkel kell felvennünk a versenyt, hanem az akadémiai, az állami és a profitorientált szférával is. Ez csak kooperációban lehetséges, egyetemekkel, akadémiai intézményekkel stb. Éveken keresztül készültünk erre, mégis nagy kihívást jelent az intézetünk számára.

– Igazgatóként hogyan látja a szlovákiai magyarság kutatásának jövőjét s egyúttal az intézet jövőjét is? Szakemberként pedig hogyan látja a szlovákiai magyarság s általában a kisebbségek helyzetét a globalizálódó Európában?

– Ami a múltat és a jelent illeti, nagyon sok még mindig a fehér folt, munka van bőven, annál is inkább, mert az 1989 előtti és utáni állapotokat sem sikerült még felmérnünk teljesen, miközben az uniós csatlakozás után olyan új folyamatok indultak be, amelyek követése és elemzése mindennapi feladatunk lesz. És itt vannak a fiatal kutatónemzedékek. Teret és helyet kell biztosítani számukra, hiszen nyelveket tudnak, felkészültek, a tudományos előmenetelük nagyon fontos, és sok olyan szempontot tudnak vinni a kutatásaikba, amire a mi nemzedékünk már aligha képes. Háttérrel, lehetőséget kell teremteni számukra, és persze munkafeltételeket, hogy itthon maradjanak.

Az interjút Fazekas József készítette